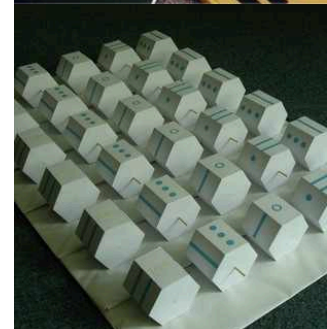

DOTEKY TVARU

22. října až
19. prosince 2008

Doteky písma...

Louis Braille, syn francouzského sedláře, se narodil v městečku Coupvrai 4. ledna 1809. Dvousté výročí narození muže, který se stal symbolem hmatové četby do té míry, že jeho jméno zastínilo i zásluhy takových předchůdců, jakými byli klasický filolog Valentin Haüy (1745-1822) a důstojník napolenské armády Charles Barbier de la Serre (1767-1841), si věru zaslouží připomenutí na akademické půdě. Masarykova univerzita touto malou výstavou symbolicky zahajuje oslavy, na nichž se bude podílet řada českých institucí.

Brailleův systém byl, když pomineme alternativu navrženou Williamem Moonem, vlastně jediným nástrojem četby a rovnoprávného vzdělávání nevidomých po sto padesát let: od roku 1829 do 80. let 20. století, kdy získává konkurenci v elektronické hlasové syntéze, se braille nezadržitelně šířil, modifikován pro další a další abecedy a znakové systémy: hudební notaci, matematickou, fyzikální a chemickou symboliku... Čím preciznější a ambicióznější byl systém Brailleův, tím zřejmější se stávalo, že i koncepce jím zdánlivě překonané získávají na pozadí bodového písma význam, který předtím neměly: hmatové knihy, pokud měly nabízet stejnou informaci jako knihy tištěné pro zrak, si žádaly reliéfní grafiku, jež je ideovým základem systému Haüyova a Moonova. Rodily se tak postupně hmatové učebnice geometrie a přírodních věd, hmatové mapy i teorie hmatové

Když se na konci 20. století stala elektronická četba samozřejmostí světa nevidomých, zdálo se zprvu, že se syntetický hlas stane nástupcem četby hmatové. Takové ambice nikdy neměla kniha zvuková – teprve hlasová syntéza elektronického textu mohla totiž nabídnout interpretaci písma, nikoli poslech řeči, což je zásadní rozdíl. Zápas mezi hlasem a hmatem není stále u konce, avšak je už naštěstí jisté, že brzký konec ani mít nebude. Lidské intelektuální bohatství, ono κτῆμα εἰς αἰεί, jak nezničitelnost zapsaných slov označil kdysi Thúkýdídés, zjevně nelze redukovat na vyslovitelné, naopak: skutečná exaktnost a skutečný intelekt začíná tam, kde řeč končí. Hmat si vedle zraku stále uchovává primát.

Masarykova univerzita věnuje vzdělávání prostřednictvím hmatu mimořádnou pozornost a během prvních let 21. století stanula vedle Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana jako akademické hmatové vydavatelství. Hmatová produkce pro nevidomé je na MU starší než elektronická, i když samozřejmě nedosahuje jejího objemu, a návštěvník naší výstavy má možnost nahlédnout do jejích hlavních oblastí. Záměrně předkládáme ukázky jen těch hmatových fondů, které vzešly přímo z vydavatelství střediska Teiresiás. Zájemcům o produkci jiných vydavatelství, jako je tiskárna K. E. Macana v Praze, Deutsche Zentralbücherei für Blinde v Lipsku, Deutsche Blindenstudienanstalt v Marburku, Association Valentin Haüy v Paříži nebo Biblioteca Regina Margherita v Římě, je po domluvě k dispozici knihovna střediska Teiresiás.

K nejstarší části produkce Masarykovy univerzity patřila díla z oblasti *klasické filologie*, jež na výstavě zastoupena nejsou. Na nich MU získávala zkušenosti s hmatovým kódováním málo běžných abeced a znaků. Souběžně vznikla i ediční řada novější *české poezie*: ve spolupráci s grafickým studiem Pixl-e vydala MU kolekci minimalisticky stylizovaných, ale přitom s pečlivou estetikou provedených hmatových bibliofilii, které usilovaly o rehabilitaci hmatové knihy jako předmětu estetického a společenského. Hmatová estetika se u nich soustředí na sazbu veršů, formát a uměleckou vazbu.

Poté následovaly desítky učebnic *matematiky, informatiky a fyziky*, důsledně respektující českou hmatovou normu publikovanou v letech 1996-97, ale především obsahující hmatové ilustrace (*Fyzika pro gymnázia; Souhvězdí pro nevidomé*). Reliéfní jednoúrovňová, převážně čárová grafika je pro tento účel tvořena na termosenzitivních fóliích tepelným fuserem. Ještě složitější byl úkol tam, kde nebylo možné se opírat o hmatovou normu (*učebnice fonetiky a fonologie*) nebo kde vnímání tvaru převládá nad vnímáním textu (*paleografie*). Kurz *heraldiky* si vyžádal využití další hmatové techniky: tepelným vakuovým tvářením plastových fólií v termoformu vzniká víceúrovňový plošný reliéf, kterým lze ztvárnit složitější kompozice, jako jsou erby s heraldickými figurami.

Ukázka studijního materiálu z *volební geografie* otvírá na výstavě další oblast: hmatovou kartografii. Za spolupráce s předním českým teoretikem tohoto oboru Petrem Červenkou vzešla z produkce MU řada situačních plánů a map, včetně plánu města Brna, který máte možnost si prohlédnout.

Ve středisku Teiresiás získala zkušenosti s výrobou map na termoformu mimo jiné i Radka Fuxová, která se později komerčním způsobem chopila tvorby plánů v dalších českých městech včetně Prahy.

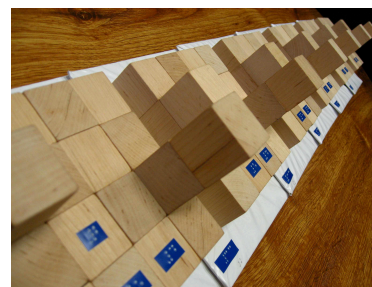
Nejtěžší úkol představují hmatové verze *testů studijních předpokladů*. Redukce verbální složky u těch úkolů, které nesouvisejí s jazykovou komunikací (numerické a symbolické myšlení, prostorová představivost) vede k používání složité grafiky: zobrazení členitých obrazců i těles, jejichž vzájemné vztahy má uchazeč domýšlet. Je přitom zřejmé, že zkušenosti nevidomého s prostorem jsou zcela odlišného charakteru. Vzhledem k logice vnímání hmatem lze do hmatové grafiky, čárové či plošné, převádět jen dvojdimenzionální grafiku, zatímco trojdimenzionální objekty je třeba předkládat v náležitě stylizaci in natura, jako modely. Teiresiás se díky těmto zkušenostem podílí spolu s Cermatem na hmatové verzi státních maturitních zkoušek, ve spolupráci s www.scio.cz také na hmatové verzi národních srovnávacích zkoušek. Návštěvník se může pokusit některou z testových úloh hmatem vyřešit, nebo se omezit na vnímání specifické estetiky, kterou si tyto artefakty uchovávají.

Petr Peňáz

Zastavení první

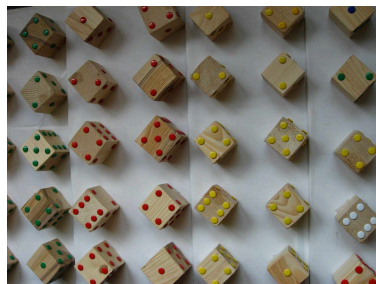

TSP 2007, varianta testu č. 13, úkol č. 33

Modely: TSP 2008, varianta testu č. 04, úkol č. 35 a 37

Zastavení druhé

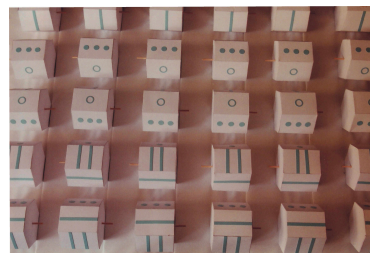

TSP 2006, varianta testu č. 88, úkol č. 5

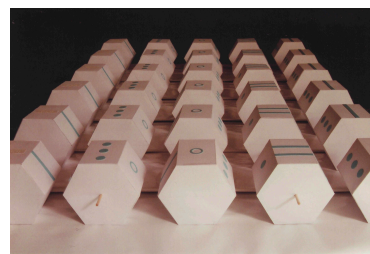

Modely: TSP 2005, varianta testu č. 47, úkol č. 10

Zastavení třetí

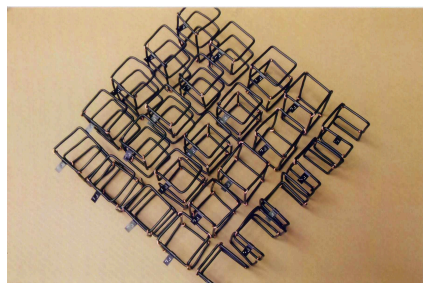

TSP 2007, varianta testu č. 13, úkol č. 37

Modely: TSP 2007, varianta testu č. 13, úkol č. 37

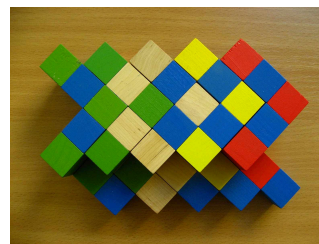
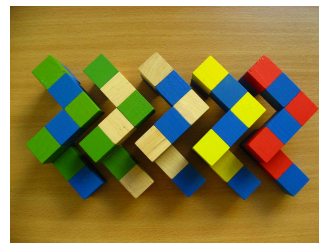
Zastavení čtvrté

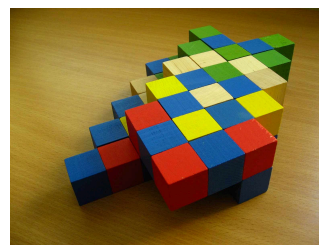
TSP 2006, varianta testu č. 88, úkol č. 4

Modely: TSP 2006, varianta testu č. 88, úkol č. 4

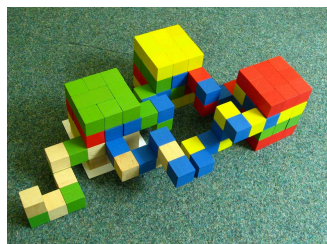
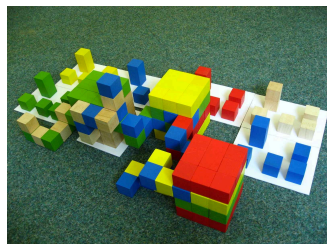
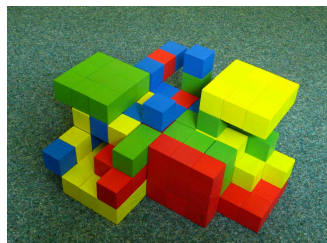
Zastavení páté

TSP 2008, varianta testu č. 04, úkol 35

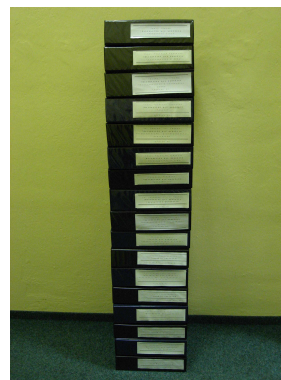

Zastavení šesté

TSP 2008, varianta testu č. 04

Zastavení sedmé

řada středoškolských učebnic
matematiky – předlohy, hmatové tisky

Zastavení osmé, deváté a desáté

Erb Markrabství moravského – předloha, hmatová grafika

Hmatová mapa centra Brna

Hmatová mapa areálu kolejí Vinařská a přilehlého okolí

Pod nimi ukázky hmatových dokumentů

- české poezie
- fyziky pro střední školy
- astronomie pro nevidomé
- fonetiky a fonologie
- paleografie
- volební geografie

Koncepce výstavy:

Michaela Hanousková

Ilja Rajdová

Karolína Stehlíková

Fotografie: Michaela Hanousková

Teiresiás – Středisko pro pomoc studentům se
specifickými nároky

Masarykova univerzita

Šumavská 15, 602 00 Brno

www.teiresias.muni.cz